

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТИДА ПЕДАГОГ-ТАРБИЯЧИЛАРНИ МЕТОДИК ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШНИНГ ЎЗИГА ХОС АСПЕКТЛАРИ

Узоқов Мухриддин Фахриддин ўғли

Қарши давлат университети педагогика институти
Ўзбекистон республикаси Қашқадарё вилояти китоб тумани

Педагогика Мактабгача таълим

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6034491>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 15-dekabr 2021

Ma'qullandi: 15-yanvar 2022

Chop etildi: 5-fevral 2022

KALIT SO'ZLAR

мактабгача, таълим, ташкилот, педагог-тарбиячи, методика, қўллаб-қувватлаш, фаолият.

ANNOTATSIYA

Мақолада методик таъминот ғоясининг моҳияти, уни ташкил этиш тамойилларини ажратиб кўрсатиш, ушбу жараённинг асосий босқичларини аниқлашдан иборатлиги, методик қўллаб-қувватлаш асосий метод сифатида - аниқланганлигини ижтимоий, педагогик, валеологик ва психологикунинг асосий услублари маъқуллаш, мустаҳкамлаш, тинглаш, маслаҳат бериш, рағбатлантириш каби суҳбат методларини ўз ичига олишлиги ҳақида фикр юритилади.

Мактабгача таълим ташкилоти (МТТ) таркибий қисмларини ташкил этувчилар- методик фаолият субъектлари педагог-тарбиячилар яъни, таълим-тарбия жараёнида фаолият юритувчи турли мутахассислар: дефектологлар, педагоглар, психологлар, қўшимча таълим ўқитувчилари, методистлар, директор ўринбосарлари бўлиши мумкин. Мактабгача таълим ташкилоти амал қилаётган “Илк қадам” давлат дастурига мувофиқ, методик ишнинг субъектлари ҳам ота-оналар жамоаси, ижтимоий муҳит ҳам бўлиши мумкин.

Назарий тадқиқотларни таҳлиллар асосида методик фаолият ўзаро боғлиқ таркибий қисмлардан: мақсад ва уни амалга ошириш усуллари, йўллари, ташкил этиш тамойиллари ҳамда фаолият субъектларидан иборат эканлиги белгиланди. Шу билан бирга, мактабгача таълим ташкилоти шароитида методик фаолиятнинг ўзига хос хусусиятларини аниқлаш, уни

ташкил қилишда турли хил ёндашувлардан фойдаланиш ва унинг мазмунини очиб бериш ҳам алоҳида илмий-методик ёндашувларни талаб этади. Тадқиқотчилар фикрига кўра, МТТда методик фаолият турли аспектларда кўриб чиқилиши мумкин. Методик фаолият - илмий-назарий даражани, касбий маҳорат ва услубий тайёргарликни оширишга қаратилган мақсадга мувофиқ, тизимли, индивидуал ва жамоавий фаолиятдир. Методик фаолиятни мураккаб ва ижодий жараён бўлиб, унда педагог-тарбиячиларга мактабгача ёшдаги болалар билан ишлаш методлари ва йўллари ўргатилади.

Методик фаолият - педагоглар малакасини оширишга, шунингдек, педагоглар таркибининг ижодий салоҳиятини оширишга қаратилган тадбирлар тизимидир. Методистнинг қуйидаги: мақсад ва тартиб функциялари ажратиб кўрсатилган функциялар. Мақсад

функциялари мактабгача таълим муассасасида методик ишларни ташкил этишга қаратилган. Тартиб функциялари - назорат қилиш, ташкил этиш, мувофиқлаштириш ва етакчилик каби мақсад функцияларини амалга оширишга ёрдам беради.

Замонавий шароитда методист учун қобилият, эҳтиёж ва қизиқишларини инobatга олган ҳолда педагогга ҳамроҳлик қилишнинг индивидуал йў харитасини ташкил этиш, унинг касбий малакасини оширишга ёрдам бериш жуда муҳимдир. Ҳозирги босқичда методик фаолиятининг мазмунини аниқлашнинг яна бир ёндашуви мавжуд – компетентликка асосланган ёндашувдир. Ушбу ёндашув шахсга йўналтирилган бўлиб, педагогга аниқ ёрдам кўрсатишга, педагогик кўмак беришга қаратилган. “Ҳамроҳлик қилиш” атамаси ўтган асрнинг тўқсонинчи йиллари охирида педагогикага кириб келди. Изоҳли луғатларда, кимдир билан бирга ҳамроҳ ёки йўлбошчи сифатида ёнма-ён юриши деб изоҳланади. Ҳамроҳлик қилиш - объектга янги билимларни, қийин ҳаётӣй вазиятларда муаммоларни ҳал қилишга ҳисса қўшадиган тажриба олишга имкон берадиган педагогик технологиядир. Ҳамроҳлик қилиш, маълум бир таълим маконида мактабгача ёшдаги болаларни муваффақиятли ўргатиш ва ривожлантириш учун шароит яратадиган мутахассисларнинг биргаликдаги фаолиятидир. Ушбу таърифларга кўра, ўқитиш фаолиятини қўллаб-қувватлаш қуйидагича кўриб чиқилиши мумкин:

- қийин ҳаётӣй вазиятларда қарор қабул қилишда субъектга индивидуал ёрдам,

- ҳамроҳлик қилаётган ва унга ҳамроҳ бўлганларнинг ўзаро таъсирининг мураккаб жараёни, натижада қарор ёки ҳаракат пайдо бўлиб, у ҳамроҳнинг ривожланишига олиб келади. Қўллаб-қувватлаш атамаси фақат инсон ўзи учун муҳим ва долзарб муаммоларни ҳал қилишда қўллаб-қувватладиган ҳолатларда қўлланилиши керак. Бунда, ҳамроҳлик қилиш фақат ҳамроҳлик қилаётган ва ҳамроҳлик қилинаётганларнинг ўзаро таъсири билан ташкил этилади.

Ҳозирги босқичда ҳамроҳлик қилиш ёки қўллаб-қувватлашнинг қуйидаги турлари кўзга ташланади:

- мазмун жиҳатидан қўллаб-қувватлашни ижтимоий-педагогик, психологик ва илмий-методик турлар;

- иштирокчилар сонига кўра қўллаб-қувватлаш индивидуал йўналтирилган ва тизимга йўналтирилган бўлиши мумкин.

Мазкур турларга тўхталиб ўтадиган бўлсак, турли хил таълим ташкилотларида болаларни психологик қўллаб-қувватлаш энг асосийси ҳисобланади. Психологик қўллаб-қувватлашнинг вазифаси - шахсни ҳар томонлама ривожлантириш, боланинг индивидуал қобилиятларини ривожлантириш ва боланинг таълим олиш ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун психологик-педагогик шароитларни яратишдир. Психологик қўллаб-қувватлашда ўзаро боғлиқ учта компонент мавжуд:

1. Боланинг муваффақиятли ривожланиши учун зарур ижтимоий ва психологик шароитларни яратиш.

2. Таълим-тарбия жараёнида боланинг психологик-педагогик ҳолатини доимий назорат қилиш.

3. Боланинг ривожланишидаги психологик муаммоларини тузатиш учун махсус ижтимоий-психологик шароитларни яратиш.

Ёрдам доирасидаги психолог фаолиятининг мазмуни қуйидаги йўналишларни ўз ичига олади:

1. Ота-онасининг розилиги билан болани психологик-педагогик текшириш:

- боланинг ақлий ривожланиш динамикасини кузатиш;

- индивидуал муаммоларни ҳал қилишга ёрдам берадиган бола билан гуруҳ ва индивидуал психологик машғулотлар;

- ўқитувчилар ва ота-оналарнинг психологик машғулотларда иштирок этиши.

2. Психологик экспертиза маълумотлари асосида психик тузатиш ва психопрофилактик ишларни психик функцияларни ривожланишида нуқсонлари бўлган, шахслараро муносабатларда қийинчиликларга дуч келган ва ҳиссий жиҳатдан заиф болалар билан олиб бориш режаси тузилади.

3. Ўқитувчилар билан ишлашни амалга ошириш:

- ўқитувчиларга болаларнинг психологик ривожланиши тўғрисида маслаҳат бериш ва маълумот бериш;

- ўқитувчилар учун психологик тадқиқотлар мавзуси ва мақсадларига мувофиқ маърузалар, амалий машғулотлар, тренинглар, семинарлар ўтказиш.

4. Психологик-тиббий-педагогик кенгаш ишини ташкил этиш ўқув жараёни иштирокчиларининг

ҳамкорлик ва шахсий жавобгарлигига қаратилган; болани ўқитиш, ўргатиш ва ривожлантиришда катталарга ҳамроҳлик қилишда касбий билимлардан фойдаланиш; индивидуал ва гуруҳли маслаҳатларни амалга ошириш; турли мутахассисларнинг биргаликдаги фаолияти.

Демак, психологик ёрдам психологнинг касбий фаолияти сифатида қаралади, у қулай ижтимоий ва психологик шароитларни яратишда боланинг муваффақиятли психологик ривожланишига ҳисса қўшади. Ҳозирги вақтда болаларни ижтимоий-педагогик қўллаб-қувватлашга тобора кўпроқ эътибор берилмоқда, масалан, кўп фарзандли оиладаги ўспиринлар, ота-она қарамоғисиз қолган болалар. Ижтимоий-педагогик қўллаб-қувватлаш ҳамроҳликинсон учун қулай шарт-шароитларни яратишга, зарур психологик ва педагогик ёрдамни кўрсатишга, мустақил ҳаётга энг муваффақиятли тайёргарликни амалга оширишга ёрдам беради.

Шу билан бирга, педагогнинг ҳамроҳлиги таълим муаммоларини ҳал қилиш учун зарур бўлган махсус, уюшган ёрдам сифатида тушунилади. Педагог ҳамроҳлигида қуйидаги усуллардан фойдаланилади: индивидуал консультациялар, семинарлар, ўқув-услубий ишланмаларни лойиҳалаш, текшириш ва таҳлил қилиш, бошқа педагогларнинг машғулотларида иштирок этиш.

Педагогларнинг қўллаб-қувватлашни шахсга ва тизимга йўналтирилган деб қараш мумкин. Шахсга йўналтирилган қўллаб-қувватлаш маълум бир педагогнинг

муайян соҳадаги қийинчиликларини ҳал қилишга ёрдам беради.

Тизимга йўналтирилган қўллаб-қувватлаш - педагог-новаторлар, ҳудуд таълим бўлимларининг етакчи мутахассислари, ҳудуд методик хизматлари методистлари томонидан ташкил этилади. Бундай ҳолда, таъсир индивидуал равишда эмас, балки бир нечта таълим ташкилотлари педагогларининг жамоавий иши жараёнида амалга оширилади. Энг муҳими, ҳар бир педагогга табақалаштирилган ёндашувни тарғиб қилувчи шахсга йўналтирилган қўллаб-қувватлашдир. Педагогларнинг тўсиқларни бартараф этишлари - мутахассиснинг билим даражаси, педагогнинг касбий компетенцияси, МТТ дастури ва методик таъминотига боғлиқ.

Шу билан бирга, тизимга йўналтирилган қўллаб-қувватлаш, жараёни амалга оширадиган мутахассисларни тайёрлашга ёрдам беради, чунки уларнинг қўллаб-қувватлаш тажрибаси бойитилиб, ўзаро таъсир ўтказиш учун энг долзарб усул ва йўлларни танлашга имкон беради.

Таҳларга кўра, қўллаб-қувватлашнинг қуйидаги турлари ажратиб кўрсатилган:

-болалар, педагоглар-тарбиячи ва ота-оналарга руҳий ёрдам кўрсатишга йўналтирилган психологик қўллаб-қувватлаш;

- баъзи болаларга ёрдам ва кўмак кўрсатишга имкон берувчи ижтимоий-педагогик қўллаб-қувватлаш;

- ўқув жараёни субъектларига ўқув фаолияти шароитларида ёрдам ва кўмакни амалга оширувчи илмий-методик қўллаб қувватлаш;

- инсонга табақалаштирилган ёрдам кўрсатишга йўналтирилган индивидуал қўллаб-қувватлаш;

- айнан битта соҳада қийинчиликка учраган инсонлар гуруҳига ёрдам кўрсатишга йўналтирилган тизимли қўллаб-қувватлаш.

Юқоридаги барча хулосалар асосида педагог-тарбиячини методик қўллаб-қувватлаш ғоясини илгари суриш мумкин. Педагог-тарбиячини методик қўллаб-қувватлаш - педагогга унинг билим, кўникма ва малакаларини ҳисобга олган ҳолда педагогик фаолиятда ёрдам бериш, қўллаб-қувватлаш учун методист томонидан тарбиячига доимий, индивидуал таъсир кўрсатишга қаратилган фаолият. Шу билан бирга, педагогнинг ёрдами ва кўмаги методистнинг касбий билимларини такомиллаштиришга ёрдам беради, бу унинг касбий ривожланишига таъсир қилади.

Методик таъминотни ташкил этиш қуйидаги принципларга риоя қилинган тақдирдагина амалга ошиши мумкин:

- шахслараро муносабатларнинг очиқлиги принципи, унда энг муҳим омиллар – қўллаб-қувватлаётганлар ва улар ўртасидаги муносабатларда самимийлик;

- инсонпарварликда педагогик кадриятларнинг устуворлиги принципи - инсон ва унинг ҳаёти;

- субъектив ўзаро таъсирни фаоллаштириш принципи, яъни услубий ёрдамга эҳтиёж;

- педагогнинг ўзини ўзи англаш соҳасини кенгайтириш принципи, яъни педагогнинг пайдо бўлган педагогик муаммони ҳал қилиш учун зарур бўлган имкониятларини англаши;

- касбий муаммоларни ҳал қилишда педагогнинг доимий ёрдами ва кўмагига қаратилган қўллаб-қувватлашнинг узлуксизлик принципи;

- ҳамроҳлик қилаётган шахснинг муаммоларини ўқитувчи учун энг катта фойда билан ҳал қилишига имкон берадиган, ҳамроҳ инсон манфаатларининг устуворлиги принципи;

- индивидуал педагогик фаолият маршрутини амалга ошириш принципи;

- педагогнинг эркинлигини оширишга қаратилган бўлса, унга ҳамроҳ бўлган инсоннинг таъсири тавсиявий характерга эга.

Методик таъминотни ташкил этишнинг қуйидаги босқичларини белгилаш мумкин:

1. Таҳлилий-ташҳислаш босқичи: педагогнинг муаммони англаши ва уни ҳал қилишда ёрдам олишга интилиши; муаммонинг сабабларини ўрганишга қаратилган қўллаб-қувватлаш субъектининг диагностикаси ва ўз-ўзини ташҳислаши; олинган натижаларни муҳокама қилиш ва ушбу муаммони ҳал қилишга ҳисса қўшадиган қўшма қарор қабул қилиш; муаммони ҳал қилишга ҳисса қўшадиган зарур йўлни педагог-тарбиячининг белгилаши.

2. Лойиҳалаш босқичи педагогга ҳамроҳлик қилиш йўл харитасини тузишга, унинг касбий муаммоларини ҳал қилишга ҳисса қўшишга қаратилган. Таълим муҳити ишлаб чиқилган, педагогга ёрдам беришга тайёр мутахассислар доираси аниқланган, иш мазмуни аниқланган ва ҳ.к.

3. Педагогнинг касбий фаолияти йўл харитасини амалга ошириш босқичи, индивидуал йўл харитасини амалга оширишда педагогга ёрдам

кўрсатишга, шунингдек фаолият давомида маршрутни тузатишга ҳисса қўшади; педагогни методик қўллаб-қувватлаш йўл харитасини амалга ошириш учун зарур бўлган турли хил метод ва услублардан фойдаланиш.

4. Муаммони ҳал қилишда пайдо бўладиган натижаларни методист ва педагог-тарбиячи томонидан муҳокама қилишга қаратилган назорат ва баҳолаш босқичи. Шунинг учун, методик таъминот педагог-тарбиячига унинг педагогик фаолияти йўл харитасини тузишда ва амалга оширишда ёрдам беришга қаратилган.

Ушбу тадқиқотларда индивидуал таълим йўналиши - мавзуни изчил равишда ўқитиш, таълим муаммоларини ҳал қилишга ва ўқитувчининг малакасини оширишга ёрдам бериш. Шахсий таълим йўналишипедагогнинг қобилияти ва имкониятларини ўрганишга, турли хил ташҳислашларёрмаида ўқув дастурини ташкил этиш методларини режалаштиришга қаратилган. Шу билан бирга, ҳар бир педагогнинг шахсий йўл харитасини мос равишда тузилади. Педагогларнинг таълим йўналишида ўз-ўзини тарбиялаш ва ўқитишга катта ўрин ажратилган. Шахсий таълим йўналишида унинг тузилишини белгилаш мумкин: педагогнинг қийинчиликлари ва муаммоларини аниқлаш; ушбу қийинчиликларни ҳал қилиш йўллари танлаш; педагогнинг МТТнинг методик фаолияти тизимидаги иштироки.

Демак, педагогик қўллаб-қувватлаш - шахснинг индивидуал қобилиятларига таяниб, “ўзини ўзи” ривожлантиришга қаратилган махсус педагогик фаолиятдир. Шунга

асосланиб методик таъминот тушунчасини аниқлаш мумкин.

Методик таъминот деганда педагогнинг индивидуал касбий ривожланишига, унинг қобилиятлари, билим ва кўникмаларига таяниб, касбий мустақилликни, педагогнинг “ўзини” ривожлантиришга қаратилган ўқув-услубий ишлар бўйича махсус фаолияти тушунилади. Методик фаолиятда муҳим таркибий қисм педагогнинг мақсадлари, қизиқишлари, имкониятларини ўрганишга, унинг касбий фаолиятида юзага келадиган муаммоларни бартараф этиш йўлларини аниқлашга қаратилган методист ва педагог-тарбиячининг биргаликдаги фаолияти ҳисобланади.

Педагогик қўллаб-қувватлаш, педагог-тарбиячининг касбий малакасини оширишда, педагогик муаммоларни ҳал қилишга ҳисса қўшадиган педагогик билимларини тўлдиришда ёрдам беришида намоён бўлади. Ижтимоий қўллаб-қувватлаш - барча педагогларга уларнинг эҳтиёжлари, қобилиятларини қондирадиган касбий ваколатларни ривожлантириш учун зарур бўлган бир хил имкониятларни тақдим этишдир. Валеологик ёрдам қулай психологик иқлим, қулай меҳнат шароитлари, ходимларнинг соғлиғига қизиқишни яратишдан иборат. Ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш педагог-тарбиячиларнинг ҳуқуқларини тан олишга, уларнинг афзалликлари ва камчиликларидан қатъи назар, уларни шахс сифатида ҳурмат қилишга, ҳар бир педагогнинг ҳуқуқларига риоя қилишга ёрдам беради. Методик фаолиятда ҳар бир қўллаб-қувватлаш тури мустақил равишда эмас, балки бошқа турлар билан ўзаро боғлиқликда намоён

бўлади. Айнан ўша пайтда педагогга ёрдам фойдали бўлади ва унинг ривожланишига ҳисса қўшади. Қўллаб-қувватлашнинг барча турларидан фойдаланиш педагогбилан унинг методик кўмаги ёрдамида ишлашнинг махсус усулларидан фойдаланишни назарда тутлади. Шу билан бирга, ҳозирги вақтда қўллаб-қувватлаш педагог-тарбиячи ва методистнинг ўзаро мулоқот қилиш методи сифатида қаралади. Натижада, қўллаб-қувватлашда суҳбат методидан фойдаланиш яхшироқдир: мустаҳкамлаш, келишув, тинглаш, маслаҳат, рағбатлантириш.

У ёки бу техникани танлаш услубий қўллаб-қувватлаш босқичига боғлиқ. Методик таъминотни ташкил қилиш масалаларини ўрганаётганда, уни ташкил этиш учун методистни тайёрлаш масалалари алоҳида ўрин тутлади.

Тадқиқотчилар қўллаб-қувватлаш ўзаро таъсир ўтказиш жараёни эканлигини таъкидлашади. Натижада, қўллаб-қувватловчининг амалий тажрибасини бойитиш зарур, уларни бу жараёнга интенсив жалб қилиш усули билан ўзлаштириш мумкин, шу билан бирга қўллаб-қувватлаш хизматининг барча субъектлари ҳам педагогларга ҳамроҳлик қилиш жараёнини ташкил этиш билан боғлиқ маҳоратли ёрдам билан таъминланади. Ушбу тренинг натижасида ўқув шароитида ўзаро таъсир ўтказиш тажрибаси унинг аниқ педагог-тарбиячига ўтказилади.

Демак, социологик, психологик, педагогик ва фалсафий адабиётларни таҳлил қилиш натижасида қўллаб-қувватлаш назарияси ва амалиётини ривожлантиришнинг ижтимоий шартлари, жараёнида шахснинг

предмет позициясини устувор ривожлантириш, унинг ижтимоийлашуви, унга мустақил равишда муҳим қарорларни қабул қилишга ва улар учун жавобгар бўлишга ёрдам беради. Инсонга барча керакли ёрдам ва кўмакни ваколатли мутахассислар томонидан тақдим этиш ҳозирги пайтда жуда муҳимдир.

Қўллаб-қувватлаш назариясининг асосий фалсафий ва педагогик асосланиши бу таълимга инсонпарварлик ёндашувидир, инсонни ўзига хос шахс деб билади ва шунга кўра ажратиб туради, таълимнинг асосий мақсади унинг ўзини ўзи ривожлантириш учун қулай шароит яратишдир. Шу билан бирга, қўллаб-қувватлаш назарияси ва амалиётининг услубий асослари ушбу концепциянинг

ўзига хос хусусиятларини очиб берадиган тизимга йўналтирилган ёндашувдир.

Шундай қилиб, таҳлиллар шуни кўрсатадики, қўллаб-қувватлаш таърифи битта аниқ умумий таърифга эга эмас ва уни мутахассиснинг методи ёки фаолияти сифатида кўриб чиқиш мумкин. Таҳлиллар натижаси ўлароқ, ушбу босқичда фанда қўллаб-қувватлашнинг бир неча турлари мавжуд: ижтимоий-педагогик, психологик, индивидуал йўналтирилган, илмий-методик ва тизимга йўналтирилган. Ушбу турларнинг киритилиши ҳамроҳлик қилиш жараёнидаги қўллаб-қувватлашнинг мазмунига, шунингдек ушбу жараёнда шериклар сонига қараб фарқ қилади.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Александрова О. А. Содержание и особенности занятий аппликацией с детьми дошкольного возраста // Образовательные проекты «Совёнок» для дошкольников. – 2014. – № 10. – ART 131654. – URL: <http://www.kids.covenok.ru/131654.htm>.
2. Васильева, А.И. Воспитатель-методист детского сада [Текст] /А.И. Васильева, Л.А. Бахтурина, И.И. Кобитина. – Минск : Народная асвета, 1975. – 128 с.
3. Поздняк, Л.В., Управление дошкольным образованием [Текст] /Л.В. Поздняк, Н.Н. Лященко. – М. : Академия, 2000.
4. Полянский, М.С. Психолого-педагогическое сопровождение как компонент общей программы модернизации образования в России [Текст] /М.С. Полянский // Модернизация общего образования на рубеже веков. – СПб: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2001. – с. 128–131.
5. Шадиев Р.Д., Ибрагимова Г., Набиев И. Современное дошкольное образование и инновационная деятельность. Бюллетень науки и практики — Bulletin Of Science and Practice (scientific journal) №4 2018. p-457-460. DOI: [10.5281/zenodo.399225](https://doi.org/10.5281/zenodo.399225)

